

Socialdepartementet

Remiss. En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (Ds 2024:30)**Sammanfattning**

Remissen ”En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas DS 2024:30” syftar till ett förslag på en ny lag som ger socialnämnder befogenhet att ingripa tidigare när barn och unga riskerar negativa utvecklingsbanor, såsom kriminalitet eller missbruk, även utan samtycke från vårdnadshavare eller barnet självt. Lagen syftar till att ge stöd och skydd till barn och unga i riskzonen, minska kriminalitet och förebygga behovet av mer ingripande åtgärder som tvångsvård enligt LVU. Den nya lagen föreslås heta lagen om insatser inom socialtjänsten tillvårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (LIV).

Yttrande**Ärendet i sin helhet**

Socialnämndens bedömning är att intentionen med lagen är god och att det finns behov att socialtjänsten ges fler befogenheter och möjligheter för att förebygga och förhindra att barn och unga far illa, involveras i eller ägnar sig åt kriminalitet, eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt.

Den föreslagna lagen innebär ingripande åtgärder som kan utgöra risker för såväl den enskildes integritet som för tilliten till socialtjänsten. I vissa avseenden har den föreslagna lagen karaktären av sanktioner som för närvarande är kopplad till Kriminalvård och inte finns inom socialtjänstens ansvarsområde.

Föreslagna åtgärder bedöms sakna analyser av effekter och vara kunskapsbaserad. Av förslaget framgår inte hur socialtjänsten ska kompenseras ekonomiskt.

Målgrupp och långsiktiga effekter

Socialnämnden saknar en fördjupad analys av vilka effekter de föreslagna åtgärderna förväntas leda till. Då det för närvarande finns ett flertal förslag och utredningar gällande de barn som är i behov av insatser från socialtjänsten är det svårt att bedöma båda förväntade nyttan och konsekvenserna. Det är vidare svårt att bedöma vad en socialtjänstlag, som ska vara lättillgänglig och arbeta förebyggande, har för effekt på avsedd målgrupp.

När socialtjänsten föreslås få utökade befogenheter och nya ansvarsområden bör det ske utifrån bästa tillgängliga kunskap och beprövad erfarenhet. Socialnämnden saknar i utredningen de analyser och bedömningar som skett gällande exempelvis elektronisk övervakning. Danmark har en erfarenhet av elektronisk övervakning och valde att avskaffa den men ändå föreslås det vara ett alternativ att införa i Sverige vilket, utan fördjupad analys, kan anses strida mot befintlig kunskap och beprövad erfarenhet.

Föreslagen lag syftar till att socialtjänsten ska ges befogenhet att ingripa tidigare när barn och unga riskerar negativa utvecklingsbanor, såsom kriminalitet eller missbruk, även utan samtycke från vårdnadshavare eller barnet självt. Lagen syftar till att ge stöd och skydd till barn och unga i riskzonen, minska kriminalitet och förebygga behovet av mer ingripande åtgärder som tvångsvård enligt LVU. Av utredningen framgår även att syftet med den föreslagna bestämmelsen är att tidigarelägga och utvidga socialnämndens möjligheter att besluta om ett barns deltagande i en öppen insats mot den enskildes samtycke för att de dem nödvändigt stöd och skydd. Vidare framgår att insatsen som beslutas ska vara nödvändig för att förebygga utvecklingen av något av de ovan nämnda beteendena. Socialnämnden bedömer att målgruppen därigenom blir vid och att det finns en risk för att likabehandlingsprincipen inte kan efterlevas.

Tidiga insatser utan samtycke

Utredningens intention att socialtjänsten ska få ökade befogenheter för att kunna ingripa tidigare är god. Att den möjligheten föreslås innebär sannolikt att fler barn och unga kan få det stöd och hjälp de behöver innan problemen eskalerar och förvärras. Detta kan innebära att skyddet för barn som annars riskerar att fara illa ökar och att det minskar behovet/risken för senare tvångsåtgärder enligt LVU.

Att insatser kan genomföras mot barn och vårdnadshavares samtycke kan öka misstro mot socialtjänsten och tilliten kan minska. Socialtjänsten har redan en pressad situation med begränsade resurser, såväl ekonomiska som personella, och förslaget kommer sannolikt att kräva mer resurser och kompetens för att kunna genomföra insatserna.

Det kan vara svårt att objektivt fastställa när en insats är nödvändig, vilket kan leda till godtyckliga eller inkonsekventa beslut.

Vidare gör Socialnämnden bedömningen att barnets och vårdnadshavarens rätt att få sin sak prövad blir avgörande. Av utredningens förslag framgår inte om de har tillräckliga möjligheter att överklaga eller få besluten omprövade i praktiken

Insatser och särskilda föreskrifter för vårdnadshavare

En given utgångspunkt är att de flesta vårdnadshavare vill sina barn väl och att de söker hjälp när de behöver det eller tar emot som stöd som socialtjänsten föreslår och erbjuder.

Utredningen lyfter att för att så många barn som möjligt ska tillförsäkras det stöd och skydd som de har rätt till bör målgruppen för beslut om insatser i öppna former till vårdnadshavare inte avgränsas. En utgångspunkt för detta är att alla vårdnadshavare som bedöms vara i behov av stöd ska oavsett förmåga och förutsättningar kunna bli aktuella för insatser enligt föreslagen ordning.

Av utredningen framgår att intellektuella svårigheter, rädsla, okunskap, misstro, psykisk ohälsa, våldsutsatthet eller praktiska och ekonomiska omständigheter är

exempel på sådana bakomliggande orsaker som bidrar till att vårdnadshavare saknar förmåga och inte är motiverade att ta emot det stöd som erbjuds. Socialförvaltningen bedömer att dessa svårigheter kommer att kvarstå även om det finns lagligt stöd för att besluta om insatser utan samtycke.

Vidare gör Socialnämnden bedömningen att det kräver ökade resurser för uppföljning och stöd till vårdnadshavarna.

Utredningen föreslår även att, i syfte att underlätta föräldrars deltagande i insatser i öppna former, rätt till tillfällig föräldrapenning ska föreligga. Socialnämnden delar utredningens förslag i denna aspekt.

Särskilt om kontaktperson

Socialnämnden delar utredningen och andra kommuners uppfattning om att det är svårt och olämpligt att besluta om kontaktperson till vårdnadshavaren mot dennes vilja. Socialnämnden ställer sig frågande till vilken effekt denna möjlighet kommer att medföra och ser en risk med att det blir en verkninglös bestämmelse.

Vitesföreläggande

Av utredningen framgår att man i andra nordiska länder provat att koppla ekonomiska sanktioner i form av indragna bidrag, som till exempel bostadsbidrag, till bristande följsamhet av föreskrifter. Detta har haft dålig effekt, särskilt på den grupp av vårdnadshavare som har en god ekonomi. I utredningen föreslås att man inte ska dra in bidrag, då det drabbar andra barn i familjen, utan att man istället ska införa vite vid bristande följsamhet. Även om socialnämnden kan förstå utredningens intention med att skicka tydliga signaler om vikten av insatsen så bedömer socialnämnden att det endast är av akademisk betydelse om man drar in bidrag eller förelägger med vite; för de familjer som är marginaliserade och har en ansträngd ekonomi blir konsekvenserna de samma. Vidare bedömer socialförvaltningen att förslaget ställer krav på tydliga riktlinjer för att säkerställa rättssäkerhet och proportionalitet.

Krav på barn och unga

Socialnämnden anser att utredningens förslag kan ge struktur och stöd till barn i riskzon och förebygga normbrytande beteenden. Vidare bedöms förslaget kunna möjliggöra tidiga insatser innan tvångsvård kan bli nödvändigt. Socialnämnden välkomnar möjligheten att på ett konkret och tydligt sätt kunna fatta beslut som ställer krav på barnet att till exempel delta i olika aktiviteter, närvara i skolan eller vara hemma på vissa bestämda tider. Vidare delar socialnämnden utredningens bedömning att detta skulle kunna vara verkningssamma komponenter för att bryta en ogynnsam utveckling. Tydliga föreskrifter gällande barnet skulle även kunna vara ett stöd för vårdnadshavare i att sätta gränser mot barnet.

Socialnämnden har en farhåga för att det kan bli svårt att anpassa föreskrifterna till den enskildes behov. Vad som anses vara "barnets bästa" kan tolkas olika av olika socialsekreterare, vilket kan leda till godtyckliga och inkonsekventa beslut. Det finns risk att beslut fattas på svag eller bristfällig utredning, utan att det finns tydliga riktlinjer för hur föreskrifterna ska anpassas efter barnets individuella behov

Särskilda föreskrifter till barn

Särskilda föreskrifter om kontroll och uppföljning (drogtest, elektronisk övervakning)

Socialnämnden bedömer att dessa förslag erbjuder socialtjänsten konkreta verktyg för att kunna kontrollera att föreskriften efterlevs. Det kan ge såväl barn som

vårdnadshavare en hjälp med gränssättning och ett yttre ramverk som kan bidra till att bryta negativa mönster eller att barn riskerar att vistas i destruktiva miljöer.

Tänkbara nackdelar med förslaget är att det kan finnas risk för integritetskränkning och en negativ effekt på barnet. Det kan även innebära en risk för vårdnadshavare och eventuellt övriga syskon att barnet blir kvar i hemmet. Elektronisk övervakning gränsar till Kriminalvårdens ansvarsområde och riskerar att bidra till en ökad misstro och bristande tillit till socialtjänstens verksamhet. Vidare bedömer Socialnämnden att förslaget innebär en risk för att det blir en sammanblandning av olika huvudmäns ansvar. Då föreslagna åtgärder är av en ingripande karaktär så krävs att den enskildes rättssäkerhet tillgodoses och att det finns tydliga riktlinjer för att undvika godtycklighet eller missbruk av befogenheter/att befogenheter används på ett felaktigt sätt.

Gällande drogtestar kan det finnas en risk att tester används utan att det finns tillräcklig misstanke om missbruk och att det kan vara svårt att säkerställa att testerna utförs på ett rättssäkert och etiskt sätt. Tänkbara konsekvenser av detta kan vara att barns integritet kan kränkas om de tvingas genomgå drogtestar utan tydlig anledning.

Föreskrifter avseende skolgång, deltagande i fritidsaktivitet, deltagande i praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning

För att säkerställa efterlevnad av föreskriften kommer det att krävas effektiva verktyg/metoder för uppföljning. Utredningen föreslår att socialnämnden ska kunna ta de kontakter som behövs för att säkerställa att föreskrifterna efterlevs. Det innebär att socialnämnden ska kunna ta kontakt med exempelvis skola, föreningar eller praktikplatser att föreskriften följs. Om socialnämnden ska tillåtas att inhämta uppgifter från exempelvis idrottsledare så bör det göras en översyn av huruvida värdet av uppgifterna inhämtas väger tyngre än att uppgifter som omfattas av sekretess lämnas till personer som arbetar ideellt och inte har tystnadsplikt. Socialnämnden bedömer att det kan finnas en risk för sekretessbrott och att den enskildes personliga integritet kränks.

Allvarssamtal vid brott

I Sverige finns varken någon lagreglering eller nationella riktlinjer för att använda sig av orosamtal/bekymringssamtal. Utredningen bedömer att allvarssamtal ska bli en lagstadgad skyldighet för socialnämnden men att det inte ska föreligga en skyldighet för de som kallas att medverka i samtalet. Eftersom det inte är en fråga om en insats som beslutas utan samtycke utan en reglering av socialnämndens skyldighet att vidta åtgärder bedömer utredningen att regleringen om allvarssamtal ska införas i socialtjänstlagen. Vidare framgår av förslaget att kallelse till allvarssamtal ska ske inom 24 timmar från det att socialnämnden får kännedom om brottsmisstanken. Om inte synnerliga skäl föreligger ska samtalet ske inom två veckor. Att tidsfristen som anges är densamma som vid förhandsbedömningar innebär att ett allvarssamtal kan hållas inom ramen för eller som en del av den förhandsbedömning som ska göras.

Rättssäkerhet

Utredningen anger att det är av stor vikt att den nya lagen grundas i en hög grad av rättssäkerhet för den enskilde och att detta ska tillförsäkras den enskilde genom att insatser utan samtycke endast får tillämpas när vissa förhållanden råder. Det är dock upp till socialtjänsten att besluta om vilka insatser som ska ingå i föreskrifterna, det saknas övrig reglering. Socialnämnden bedömer att det kan finnas en risk för subjektiva bedömningar, vilket kan äventyra rättssäkerheten för den enskilde. Det kan innebära en risk för att familjer får ingripande åtgärder riktade mot sig utan att

det finns en tydlig rättslig grund och att vårdnadshavare kan uppleva att de förlorar sitt föräldransvar på ett oproportionerligt sätt.

Socialnämnden vill ge uttryck för en farhåga för att barn och vårdnadshavare inte informeras tillräckligt om sina rättigheter. Familjer med låg kunskap om juridik och myndigheter kan få svårt att försvara sina rättigheter och juridiskt stöd/hjälp kan vara svårtillgängligt, särskilt för resurssvaga familjer. Risker för felaktiga eller oproportionerliga beslut ökar om det saknas effektiva överklagandemekanismer.

Barnrättsperspektiv

Utredningen har med hjälp av organisationen Maskrosbarn genomfört en barnhearing för att inhämta barns åsikter. Flera av deltagarna lyfte att det finns fördelar med att kunna besluta att vårdnadshavare ska ta emot stöd utan att samtycke finns. Deltagarna lyfte även fördelar med att kunna besluta att barn ska ta emot stöd och hjälp i ett tidigt skede men betonade vikten av att beslut mot den enskildes vilja endast ska beslutas om när det är nödvändigt. Deltagarna lyfter även upp risker i form av barn kan utsättas för fysiskt och/eller psykiskt våld om vårdnadshavare tvingas till insatser utan samtycke. Vidare framgick att det kan innebära risker för att barn drabbas om vårdnadshavare får en ekonomisk konsekvens. Vid barnhearingen lyfts även att beslut utan samtycke kan komma att skada förtroendet och tilliten till socialtjänsten och att det i sin tur kan få konsekvenser för barnet i att de inte vågar vara ärliga av rädsla för konsekvenser.

Sammanfattande bedömning

Lagförslaget ger socialtjänsten fler verktyg att agera tidigt för att förebygga problem hos barn och unga. Samtidigt innebär det en utökad arbetsbörda och nya utmaningar, särskilt vad gäller rättssäkerhet, samarbete med familjer och resursbehov. Förslaget bedöms medföra betydande risker för rättssäkerhet om det inte införs tydliga riktlinjer och rättssäkerhetsgarantier. För att minska dessa risker gör Socialförvaltningen bedömningen att det bör finnas tydliga kriterier för när insatser får beslutas utan samtycke, möjlighet för barn och vårdnadshavare att överklaga samt en tydlighet och transparens i hur beslut fattas och på vilka grunder.

Socialnämnden

Håkan Ericsson
Ordförande Socialnämnden

Marica Gardell
Socialdirektör